

JÓZSEF ATTILA ÉS VÁSÁRHELY

„Az ucca és a föld fia”

József Attila életében Vásárhely kitüntetett szerepet kapott – állítja Rummel Józsefné tanítónő, aki már középiskolásként a helytörténeti szakör keretében kezdte el gyűjteni a költővel kapcsolatos emlékeket, dokumentumokat, s kutatását azóta is folytatta. Az 1970-es években személyesen is beszélgethetett József Attila vásárhelyi barátaival, s nővére is többször tartott előadást a költőről. A lapunknak elküldött, és az alábbiakban közölt, hangsúlyozottan nem tudományos jellegű összeállításában felvillantja a száz éve született költő Vásárhelyi kapcsolatait, s a róla szóló visszaemlékezéseket.

József Attila 1905. április 11-én, Budapesten született. Apja – József Áron – szappanfőző munkás, anyja – Pócze Borbála – mosónő. Mikor Attila hároméves volt, apja elhagyta a családot és Amerikába indult. Ekkor anyja kénytelen volt Attilát nevelőszülőkhöz adni. Amikor hazakerült, alkalmi munkával igyekezett könnyíteni a család gondjain. Tizenhárom éves korától már rendszeresen verseket írt. Anyja 1919-ben meghalt, így nővéréhez, Jolánhoz került, Makai Ödön házába. Elvégezte a polgári iskolát, majd a makói gimnáziumba járt. Ekkoriban írt verseivel felkereste a Szegeden élő Juhász Gyulát, aki lelkesen mellé állt. Versei kezdtek folyóiratokban megjelenni s tizenhét éves korában adták ki első verseskötetét.

A Makai család Hódmezővásárhelyre költözésével József Attila is kapcsolatba került városunkkal. Az itt töltött idő nemcsak átmeneti nyugalmat, hanem bensőséges emberi kapcsolatokat is jelentett számára. A haladó szellemű, nagy tudású jogász eleinte mint hivatalos gyám, később mint atyai jó barát is támogatta a költőt, a szemérmesen titkolt nélkülözések, a pesti irodalmi dzsungelharcokban kapott sebek miatti válságos időszakokban.

Háza mindig nyitva állt sógora előtt. A költő pedig élt is e vendégszeretettel, szívesen jött Vásárhelyre. Szerette ezt a tájat. 1930. májusában, az első meleg tavaszi napon mondta például ezt barátjának, Fábíán Dánielnek a környékről:

„Látod, ha nem volnál a földön, azt hinnéd, hogy egy kis szigeten állsz, és körülötted hullámszik a zöldeskék tenger. Látod, ez a táj, mely megkapta Aranyt és Petőfit, ez az a táj, mely a szabadságot és a végtelent szimbolizálja, ahol szabadon csaponghat a képzelet, ahol a történelmi századok homályába menekülhet a lélek. No, te dunántúli tagadd le, hogy felejtethetnél szép ilyenkor az Alföld!”

József Attila 1928-tól tartó kapcsolata városunkkal nem múlt el nyomtalanul a költő munkásságában. Az itt hallott, látott népi rigmusok, dalok, táncok emléke oly mélyen vésszódott emlékezetébe, hogy művésze a magyar kultúra e rétegeből sokáig táplálkozhatott. De a főtéren sétálók láttán, vagy a munkásotthoni beszélgetések nyomán is érlelődtek benne azok a hosszabb „kihordásra” váró csí-

rák, amelyek a későbbi nagy versekben öltöttek testet és váltak részévé a magyar költészet halhatatlan remekeinek.

De a város sem feledkezett meg az itt töltött napokról. Látogatásairól ma is épületek és emléktáblák tanúskodnak: a Teleki utcai volt munkásotthon épülete, a hajdani Kinizsi és Csáki utca sarkán épült ház, az úgynevezett „Műverem”, az egykori Központi Kávéház épülete, dr. Makai Ödön ügyvéd lakása.

A „Műverem” volt az egyik hely, ahol találkozhatott a vásárhelyi alkotóművészekkel. Ezekről a találkozásokról és beszélgetésekről barátai vallomásaiból tudunk.

Így vall Galyasi Miklós: „József Attila a pártos művészet híve volt, ...sokszor ismételte: a művészetnek politikai célokat kell szolgálnia. A „Műverem”-ben fiatal költők mérték össze erejüket. Pákozdy Ferenc és jómagam is írtunk verseket, melyeket gyakran közösen vitattunk meg. József Attila nagy elszántsággal vitakozott, néha heves gesztussal magyarázta egy-egy költői kép szépségét. Olykor keményen bírálta, ...szinte önmaga gondolataival viaskodott. Széles látókörű, nagy műveltségű költő volt. Csofálatos érzéke volt a vers szépsége iránt. Magát mindig tudatos költőnek tartotta, pedig mi tudtuk, hogy ösztönös lángelme, de tisztában volt a verselés mesterségbeli részével is.”

Kovács Mihály így emlékezik: „Hallgatója voltam annak az előadásnak, amelyet József Attila tartott Hódmezővásárhelyen 1932. december 18-án, a Központi Kávéház nagytermében, A legújabb magyar költészet címmel. Emlékszem, hogy a fiatal költők közül Illyés Gyulát, Erdélyi Józsefet és önmagát említette meg mint a legújabb magyar líra jellegzetes képviselőit. Az itt tartott előadásnak nagy sikere volt. Elszavalta többek közt a Külvárosi éj című versét, melyet a hallgatóság nagy tetszéssel fogadott.”

Vízi Albert visszaemlékezése: „József Attila baráti köréhez tartoztam. Sokat beszélgettem a költővel a versírásról. József Attila szenvedélyesen érdeklődött a népművészet iránt. Verseinek ritmusa nem egyszer a népköltészetet utánozta... Kedvenc olvasmánya volt a Kalevala, amelynek gondolatritmusát verseiben is felhasználta. Gyakran kirándultunk Körtyvélyesre. A Vásárhelyen töltött idő a költő életének viszonylag nyugodt szakasza volt. ...Tőle magától tudom, hogy nagyon szerette Vásárhelyt, jobban, mint Makót, ahová csak az a néhány ember kötötte, akik barátai voltak, megértették és segítették. Vásárhelyen azonban szerette a város egész paraszti lakosságát. Sokat sétáltunk együtt esténként, de nem a főutcán, a korzón, hanem a mellékutcákon a város külső részein. Ott, ahol esténként még

kiültek az öregek a kapuba, vagy a füves árokpartra s beszélgettek, levegőztek a napi munka után. Nem egyszer álltunk meg beszélgetni velük, mert Attila nemcsak szerette az egyszerű embereket, hanem azonnal kontaktust is talált velük. Az ilyen beszélgetések többször úgy értek véget, hogy a nénik, bácsik köszöntek el tőlünk s mentek be lefeküdni, mert már nagyon későre járt s holnap is nap lesz – mondták.”

Testvére, Jolán is ír vásárhelyi élményeiről:

„Sokat csatangoltunk a város határain túl... Kirándulásokat rendeztünk a Tisza mellé, és néztük a vizet, mint gyerekkorunkban a Dunát. Ha meleg nap sütött, fürödtünk, úszkáltunk. Aztán leheveredtünk a fűre és bámultuk a kék eget. Ilyenkor nagy-nagy nyugalom költözött belénk s estefelé, mint a fáradt kapások, szótlanul, egymásba karolva mentünk haza.”

Csáki Páléknál is sokszor megfordult Attila mint kosztos. Csáki néni nagyon sok, kedves emléket mesélt. Többek között innen tudjuk, hogy mennyire szerette Attila a palacsintát, s hogy ezért a néhány jó falatért képes volt verset is írni. Azt is innen tudjuk, mennyire szeretett volna udvarolni. Szegényes öltözkéze miatt azonban sokszor mulatságossá vált, ami mély nyomokat hagyott Attilában.

1929. februárjában is járt József Attila Makaiéknál. Makaiék nagy mulatságot rendeztek ez év farsangján, melyre Attila írta a verses étrendet, a kínálgatót.

Ne feledd, hogy régi szabál:
Csak mértékkel egyél, igyál,
Kövérség korai vénség,
Tehát móddal, ó vendégség.
Az anyagok sose esznek,
Mégis gyönyörűek lesznek.

Étkek áradata	
Csigaleves	E levestől mennek fálnak Kik belőle sokat fálnak; Cúgot kapsz a halevestől, Nemcsak soktól, de kevéstől. Majonézből bármily kevés Harmadnapos hideglelés. Hajh! A tojás nehéz falat! Ezt mondja a tapasztalat. Füled szaggatja a csirke, Ebbe örült bele Kirke. Rosztbif reuma forrása, Aki eszi, kárát lássa. Pulykamell Jóasszonyomódra Kappansült körítve Uborka- és salátafélék Torták és édességek Pogácsák és sós sütemények Ürmös és ringató borok Feketekává
Hideg fogas	E levestől mennek fálnak Kik belőle sokat fálnak; Cúgot kapsz a halevestől, Nemcsak soktól, de kevéstől. Majonézből bármily kevés Harmadnapos hideglelés. Hajh! A tojás nehéz falat! Ezt mondja a tapasztalat. Füled szaggatja a csirke, Ebbe örült bele Kirke. Rosztbif reuma forrása, Aki eszi, kárát lássa. Pulykamell Jóasszonyomódra Kappansült körítve Uborka- és salátafélék Torták és édességek Pogácsák és sós sütemények Ürmös és ringató borok Feketekává
Halmajonéz	E levestől mennek fálnak Kik belőle sokat fálnak; Cúgot kapsz a halevestől, Nemcsak soktól, de kevéstől. Majonézből bármily kevés Harmadnapos hideglelés. Hajh! A tojás nehéz falat! Ezt mondja a tapasztalat. Füled szaggatja a csirke, Ebbe örült bele Kirke. Rosztbif reuma forrása, Aki eszi, kárát lássa. Pulykamell Jóasszonyomódra Kappansült körítve Uborka- és salátafélék Torták és édességek Pogácsák és sós sütemények Ürmös és ringató borok Feketekává
Töltött tojás Casino módra Csirkesaláta	E levestől mennek fálnak Kik belőle sokat fálnak; Cúgot kapsz a halevestől, Nemcsak soktól, de kevéstől. Majonézből bármily kevés Harmadnapos hideglelés. Hajh! A tojás nehéz falat! Ezt mondja a tapasztalat. Füled szaggatja a csirke, Ebbe örült bele Kirke. Rosztbif reuma forrása, Aki eszi, kárát lássa. Pulykamell Jóasszonyomódra Kappansült körítve Uborka- és salátafélék Torták és édességek Pogácsák és sós sütemények Ürmös és ringató borok Feketekává
Hideg rosztbif körítve Pulykamell Jóasszonyomódra Kappansült körítve Uborka- és salátafélék Torták és édességek Pogácsák és sós sütemények Ürmös és ringató borok Feketekává	E levestől mennek fálnak Kik belőle sokat fálnak; Cúgot kapsz a halevestől, Nemcsak soktól, de kevéstől. Majonézből bármily kevés Harmadnapos hideglelés. Hajh! A tojás nehéz falat! Ezt mondja a tapasztalat. Füled szaggatja a csirke, Ebbe örült bele Kirke. Rosztbif reuma forrása, Aki eszi, kárát lássa. Pulykamell Jóasszonyomódra Kappansült körítve Uborka- és salátafélék Torták és édességek Pogácsák és sós sütemények Ürmös és ringató borok Feketekává

Ím hát aki mértékkel
Szórakozott az étkekkel
S nem rogyant meg keze-lába,
Jöhet a táncoskolába,
Járjuk, mint a szél a pusztán,
Fölfrissülünk majd káposztán,
Káposztának is a levén,
Mint a beduin a tevéen.
(E hasonlat egyéb hián
nem történt csak a rím mián.)

S ha még fogát feni falánk –
Frissen sült a farsangi fánk.
Kívül piros, belül foszlik,
Míg a vendég el nem oszlik.
S aki panasszal van bajba,
menjen a sóhivatalba!

Kevésbé ismert tény, hogy Móricz Zsigmond-dal való személyes találkozója is Vásárhelyen zajlott 1934 márciusában. Móricz a Szép Szó 1938. január-februári számában megjelent nekrológjában emlékszik „Nagyon fáj” címen József Attilára, s ebben ír első vásárhelyi találkozásukról. A találkozás színhelye a Makai ház volt, ahová Móricz Zsigmondot a lakásban található néprajzi érdekességek megtekintése céljából hívták meg.

A költői kiteljesedés korszaka egybeesik költőnk városunkhoz fűződő időszakával. Vásárhely paraszti lakossága, valamint a város kulturális és társadalmi élete igen sok vers írására ihlette József Attilát. Itt született – többek között – az Eszmélet című verse is. A verset 1934. február 1-jén kezdte el írni, valószínű Pesten. A teherpályaudvarra, a vagonokra való utalás ferencvárosi élmény. A folytatás és a befejezés azonban már Vásárhelyen történt. A vers először a Heti Vásár – Hétfői Újság 1934. augusztus 24-i és szeptember 3-i számában jelent meg.

Teljes egészében itt keletkezett a Szappanos víz című verse. Egyszer valaki mosott és kiengedte a szappanos lét a „hús udvar téglakocka vörösére”. – Érdekes, hogy ez a szappanos víz miként keresi a kivezető utat, végül mégis a kanálisba folyik – jegyezte meg nővére e jelenet láttán. Ebből a kis ötletből született meg aztán maga a vers.

Vízi Albert is több vers formálódásának tanúja volt, mint például az Esik című versnek. Így emlékszik erről: „Még most is hallom, ahogy ropogtatja a szavakat – Lassúdad országos eső – vagy – Dörmögő vagyok, dörmögő / Meg ballagó, hisz evező / Nem kell soha országu! – S nem elégedett meg azzal, hogy csak ő ízelgette a vers szavait és sorait, velem is el-elmondatta őket, hallani akarta, hogy úgymondjam pártatlan kívülálló szájából is, mert bizonyítást akart hallani. – Ugyanez az élményem a szintén Vásárhelyen írt Dörmögő c. verséről is. Erről a verséről mondta Attila: – Ilyen verset még a jó öreg Arany sem írt, pedig ő igazán nagy költő volt, de ezt még ő is megirigyelne. – Egy másik kirándulás alkalmával a Káka tövéen költ a ruca c. dal ritmusára megszületett a Holt vidék c. verse. Addig és annyszor daloltatta, majd dúdoltatta szöveg nélkül velem a népdalt, míg teljesen magáévá tette jellegzetes ritmusát. De Vásárhelyen született a Betlehemi királyok c. verse is. (Etus nővére volt a boldogságos kismama.)”

Vásárhelyi keltezéssel azonban nemcsak költemények, hanem kedveséhez, Judithhoz írt levelei is fennmaradtak. E levelekben a jövőt tervezgető, de határozatlan, bizonytalan, mindenképpen szomorkás és penzzavarral küszködő József Attilát ismerhetjük meg.

1935-ben járt utoljára városunkban. Makai Ödön halálakor már egészségi állapota miatt nem utazhatott le Pestről. 1937. december 7-én a Népiújság közli a szomorú hírt: „Eltemették József Attilát”. A cikk így hangzik: „Szombat délután terjedt el a hír Vásárhelyen: József Attila, a fiatal költőnemzedék egyik leghivatottabb egyénisége, borzalmas körülmények között öngyilkosságot követett el. Nagyon sokan ismerték nálunk ezt a nyugtalan véru, zseniális fiút. Nemcsak szikrázó tehetsége, keserűségükben is csodás szépségű versei, hanem személye révén is. Sokszor megfordult Vásárhelyen, ahova rokonai kapcsolatok fűzték, sok maradandó költemény született ideges tollából az alföldi humuszon. Akik ismerték a halkszavú poétát, látták sápadt arcát, hihetetlen fájdalmakat kifejező szemeit, tudták, hogy valami nincs rendjén ennek a különös, zárkózott embernek az életében. És mégis alig panaszkodott. Nem kért, amikor a legkeservesebb nyomorban tengődött, inkább elment dolgozni pár fillérért koldusok és csavargók közé... Az utóbbi időkben szanatórium-ban igyekeztek rendbehozni meghasonlott lel-kivilágát. Már-már úgy látszott, hogy sikerül, de a balatonmenti tragédia, József Attila szörnyű öngyilkossága a vonat előtt, bizonyítja, hogy minden kísérlet hiába történt. Vasárnap százak kísérték Balatonszárszón utolsó útjára. Ha életében ennyien törődtek volna vele, talán nem jutott volna a rettenetes sorsra. Megtalálták legutolsó verseit, amelyek mindegyikéből muzsika csendül ki, mint minden költeményéből. Sajnos, ezeknek a verseknek a melódiája a halál félreismerhetetlen indulójának megrázó akkord-jait jelentik...”

mms
megmutatjuk mindenkinek!

Várjuk kedvenc fotóikat rövid szöveggel!
KÜLDJÉK BE és MI KÖZZÉTESSZÜK!

Kedves Olvasó! A megjelenéshez a beküldött egyfértésán kívül a képen látható személy (kiskorúaknál a törvényes képviselő) hozzájárulása szükséges.

DÉLMAGYARORSZÁG
DÉLVILÁG

A DÉLMAGYARORSZÁG és a DÉLVILÁG kommunikációs partnere a T-Mobile Rt.

T-Mobile Partner

Délmagyarország
ONLINE

Repülőjegy-foglalás
Kereshető repülőút-adatbázis
www.repulojegy.delmagyar.hu

